
Yetişkin Eğitiminde Motivasyon ve Kolaylaştırma

Züleyha Alper

ÖZET

Bilindiği gibi öğrenme, öğrencinin önceden öğrendiklerinden ve kendi motivasyonundan, öğreticinin pozitif desteğinden, materyalin organize bir şekilde sunumundan, kavramların tekrarlanmasından, görevlerin ve materyalin anlamlılığından, öğrencinin aktif katılımından ve öğretici tarafından oluşturulan fiziksel ve duygusal ortamdan etkilenmektedir. Ve yine bilindiği gibi yetişkinler için öğrenme, çocuklardakinden farklıdır. Çünkü, yetişkinleri öğrenmede çocuklardan ayıran 4 farklı özellik vardır. Bunlar; kendi kendini yönetme, deneyim, gerçek yaşam problemleri ve öğrendiğini hemen uygulama ihtiyacıdır. Yetişkin eğitimindeki bu farklılıkları dikkate alarak planlanacak olan tıp eğitimi, son yıllardaki yeni eğitim modelleri arayışlarına yön verecektir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Yetişkin, Motivasyon, Kolaylaştırma

YETİŞKİN ÖĞRENCİ KİMDİR?

Yetişkin, kabaca fiziksel ve zihinsel olgunluğa ulaşmış kişi olarak tanımlanabilir. Sosyal tanımlama, bireysel ihtiyaçlar ve kurumsal beklentilere göre yetişkinler, öğrenim yolu ile en belirgin ihtiyaçları olan yeterliliklerini geliştirerek, varlıklarını belirginleştirme arayışı içinde olan sorumlu kişilerdir. Verner'e göre yetişkin, öncelikle kendinden, genellikle toplumdaki diğer fertlerden de sorumlu olan, beraberinde toplumda işlevsel olarak üretici bir yeri olan bireydir. Long'a göre orta öğretime gitmeyen, erişkin benzeri sorumlulukları olan 18 yaşını aşmış kişi yetişkindir. Knowles'a göre ise **biyolojik olarak**; üreme yaşına gelen, **legal olarak**; oy verme, ehliyet alma, içki satın alabilme ve içebilme, kendi isteği ile evlenebilme veya askere alınma yaşına gelen, **sosyal olarak**; eşlerden biri olma, anne-baba olma, tam gün çalışma, oy verme yaşına gelen, **psikolojik olarak**; kendi yaşamlarından sorumlu yaşa gelen kişi yetişkin sayılır.

Yetişkin eğitimi de; sürekli eğitimlerinin ilk dönemini tamamlamış bu kişilerin bilgi, anlayış, beceri ve davranışlarında değişime yol açma amacıyla, birbirini izleyen organize etkinliklerin yer aldığı bir süreçtir. Yetişkin öğrencilerin kendilerini çocuklardan farklı kılan çok çeşitli özellikleri vardır. Yaşamlarından öğrendikleri vardır, kendi yaşamlarından sorumludurlar ve bunun sonucu olarak da kendi fikirleri vardır ve bu nedenle bir konuyu öğrenmeden önce niçin öğreneceklerini bilmek isterler; nesne merkezli değil, yaşam merkezlidirler, öğrendiklerini gerçek yaşamda nasıl ve nerede kullanacaklarını öğrenmek isterler. Yetişkinler kendilerinin ve sorumluluklarını taşıdıkları kişilerin güvenliğini sağlamak ve onların hayatlarını garanti altına almak isterler ve bu beklentilerinin hızla gelişen ve büyüyen dünyada, içinde buldukları şartlara ve yeniliklere uyumun yöntem ve tekniklerinin öğrenilmesi ile gerçekleşebileceğinin farkındadırlar. Yetişkinlik çağında da öğrenmeye ve gelişmeye devam eden bireyde öğrenme; öğrencinin özelliklerinden olduğu kadar eğiticinin pozitif desteğinden, materyalin organize bir şekilde sunumundan, kavramların tekrarlanmasından ve eğitici tarafından oluşturulan fiziksel ve duygusal ortamdan etkilenmektedir. Gelişen dünyamızda bu farklı özellikleri ile yaşam boyu eğitimle karşı karşıya kalan yetişkinler için eğitimde daha çok eğitici faktörü ile ilgili olarak motivasyon (güdülenme) ve fasilitasyon (kolaylaştırma) konusu giderek önem kazanmaktadır.

YETİŞKİN EĞİTİMİNDE MOTİVASYON (=Güdülenme)

Yetişkinler, öğrendiklerinin bir anlamı olduğunu, kendi değerlerine ve görüş açlarına göre önemli olduğunu görebilirlerse, motive olurlar. Yani yetişkinlerde en güçlü motivasyon kendilerinden gelir (yüksek doyum, öz saygı, yaşam kalitesini yükseltmek gibi..). Motivasyonda, özendirilme, etkin öğrenme ortamını hazırlama, konunun önem ve gerekliliğini hissettirme, ihtiyaç duyulan ve kısa zamanda hayatında kullanılacak konuların ve sıkıcı olmayan öğrenme yöntemlerinin seçimi, eğiticinin iyi ilişkiler kurması, öğrencilere değer vermesi ve anlayışlı olması kadar, yetişkinlerin kendilerine özgü davrandıklarının anlaşılması da önemlidir. Yetişkin eğitiminde motivasyon önemlidir. Çünkü motivasyon, öğrenmeyi geliştirir, yürütür ve yine motivasyonun kendisi öğrenmenin bir sonucudur. Öğrenim sürecinde eğitilenler motive olursa, her şey daha düzenli yürür, iletişim kolaylaşır, anksiyete azalır ve yaratıcılıkla öğrenme daha belirginleşir. Eğitici tarafından bakıldığında motive öğrencilerle ders eğlenceli ve heyecanlı olur. Öğrenim deneyimini tamamlamış ve motive olarak oradan ayrılmış öğrenciler öğrendiklerini daha sıklıkla uygularlar ve ne kadar çok kişi motive edici eğitim alırsa, o kadar kimse yaşam boyu öğrenici olur demektir. Motivasyon hakkında eğiticinin unutmaması gereken bazı genel düşünceler vardır:

- Kişinin almış olduğu kültür, yaşamının her anında onu ve motivasyonunu belirgin bir biçimde etkiler. Her birey kendi yaşamının tarihidir ve bireyin motivasyon şekli kültüründen ayrı tutulamaz.
- Motivasyon, bir hedefe ulaşmak için enerjiyi yönlendirmede doğal bir insani süreçtir ve öğrenme için motivasyonun olmadığı yerde öğrenim yoktur. Öğrenmeye motive olmuş kişiler, öğrenmelerine yardımcı olacağına inandıkları şeyleri daha kolaylıkla yaparlar, öğrenim aktivitelerini anlamlı bulur ve fayda sağlayacağına inanarak eğitime daha dikkatli katılırlar. Öğreneceklerini nasıl daha iyi anlayacakları konusunda düşünürler ve anlaşılmayan noktalarda daha çok yardım isterler.
- Yetişkinler, kendilerini motive etme deneyiminde, kim oldukları ile ne oldukları arasında bağlantı kurmaya gereksinim duyarlar. Düşünme, hissetme ve uygulama, anlamın oluşması ile yürütülür.

Motivasyonun Aşamaları

Yetişkin motivasyonu, beraberinde çok çeşitli duygu ve düşünceleri de kapsayan birbiri ile ilişkili aşamalarla çalışır.

- 1- Başarı + İstek (öğrenme için motivasyonda en kritik aşama)
- 2- Başarı + İstek + Değerlendirme (aktivitenin anlamlı ve değerli bulunması)
- 3- Başarı + İstek + Değerlendirme + Zevk alma (yetişkinlerin, değer biçtikleri ve öğrenmek istedikleri konuları, keyif ve başarı ile öğrenmelerine yardımcı olabilme, eğitim ve öğrenim motivasyonunda çok önemlidir.)

Motivasyonda unutulmaması gereken, her bir ders planının motivasyon planının da olması gerektiğidir. Öğrenme ile ilişkili değişkenler genellikle insanla ilgili değişkenlerdir: İhtiyaçlar, duygular, tepkiler, tutumlar, beklentiler, farklılıklar, inançlar ve kişilerin değer yargıları... Bunlar aynı zamanda motivasyonla da ilgili değerlerdir. Bu insana özgü değişkenler ile uyumlu bir ders plan formatı başarının anahtarıdır. Öğrenci motivasyonu kadar eğitici motivasyonu da önemlidir. Eğitiminin kolaylıkla motive olabilmesi için sahip olması gereken bazı özellikler vardır. Bu özellikler:

- 1- Uzmanlık:** Sadece çok iyi bilindiği düşünülen faydalı bir bilginin var olması, o konuyu öğretmeye yetmez. Hedef, derse başlamadan önce uzmanlık ile öğrencilerin perspektif ve bilgileri arasında bağlantı kurmaktır. Bu durumda eğitimin kendisine sorması gereken sorular şunlardır: “Öğretmekte olduğum şeyi ben anlayabiliyor muyum? Kendi sözcüklerimle açıklayabiliyor muyum?” “Birden fazla güzel örnek verebiliyor muyum?” “Kişisel olarak beceriyi demonstre edebiliyor muyum?” “Konunun sınırlarını biliyor muyum?” “Konu ile öğrencilerin dünyasına bağlantı kurabiliyor muyum?” “Neyi bilmediğimi biliyor muyum?”
- 2- Empati:** Öğrenci hedefleri, bakış açıları ve beklentileri gerçekçi olarak algılandığında; ders, öğrencilerin deneyim ve beceri gelişimi seviyelerine adapte edildiğinde; sürekli olarak öğrencilerin bakış açıları ve duyguları göz önünde bulundurulduğunda önem kazanır. Ve DİNLEME, empati için gerekli becerilerden, en önemlisidir.
- 3- Coşku:** Coşku enerjiyi harekete geçiren bir duygudur ve ders, duygular katılarak aktarılırsa daha etkili olur. Coşkulu eğitimciler güçlü modellerdir ve inanırlığı somutlaştırırlar. Varolan bilginin eğitimcide bir fark yarattığını eğitici duygularını katarak ve enerjisini kullanarak gösterebilirse, öğrencilerin ilgisini çekebilir.
- 4- Yalınlık:** Derste yalınlık, bir konuyu öğrencilerin anlayacağı kolay bir dil ile, düzenli bir şekilde takip edecekleri ve derse katılımlarını sağlayacak şekilde anlatmaktır.
- 5- Kültürel Sorumluluklar:** Kültürel sorumluluk, farklılıklara uyumdur. Bu bilinçle davranıldığında güvenli, katılımcı ve saygı dolu bir ortam oluşur ve tüm öğrencilerin motive olması sağlanır. Ders içeriği ile öğrencilerin ve toplumun sosyal ilgileri arasında ilişki kurulabilir.

YETİŞKİN EĞİTİMİNDE KOLAYLAŞTIRMA (=Fasilitasyon)

Kolaylaştırma, dizginleri ele almadan liderlik ve koçluk sağlamanın bir yoludur. Olayda aktif olarak rol alınmayarak ve koç gibi davranılarak aktivite sürecine ve öğrencilerin hedeflerine ulaşmasına yardım edilir.

Kolaylaştırıcılar, gruba spesifik hedeflerde olduğu gibi, tüm hedeflerin belirlenmesinde ve ihtiyaçların belirlenerek giderilmesi için planlar yapılması ve daha etkin çalışılması konusunda yardımcı olur. Grup tartışmalarına rehberlik eder ve işbirlikçi yaklaşımla tartışmaları idare eder. Grup üyelerini yeni beceriler geliştirilmesinde olduğu kadar, önceki becerileri konusunda da destekler. Tüm grup üyelerinin fikirlerinin dikkate alınacağı bir ortam sağlanmasına yardımcı olur, grupta kişilerarası dinamiklerin idaresini destekler ve grup üyelerinin hedeflerine ulaşmak için çalışmalarını sırasında rahat çalışacakları ortam yaratarak etkili iletişimin oluşmasına yardımcı olur. Gruba geribildirim sağlar. Grup içinden ve dışından kaynak sağlanmasına yardımcı olur ve grup üyelerine sorumluluklar vererek liderlik özelliklerini besler ve grup üyelerine kolaylaştırma yollarını öğretirken cesaretlendirir.

Kolaylaştırıcılar; kişilerin zeki, kapasiteli olduklarına ve genellikle doğru olanı yapmak istediklerine; grubun, bir kişinin tek başına verebildiğinden çok daha iyi kararlar verebildiğine; her bir bireyin fikirlerinin kişiliklerinden ve özelliklerinden bağımsız olarak aynı değerde olduğuna; kişilerin kendi ürettikleri fikir ve planlara daha çok değer verdiklerine; eğer doğru bilgi ve eğitim verilirse grupların kendi tartışma ortamlarını, davranışlarını ve ilişkilerini idare edebileceklerine ve iyi düzenlenmiş ve dürüstçe uygulanmış bir eğitimin hedefine ulaşabileceğine inanırlar. Kısaca iyi bir kolaylaştırıcı işlemi yürütür ve içeriği gruba bırakır. Yani;

İşlem (Nasıl)	İçerik (Ne)
Metod ve işlem basamakları	Tartışma konuları
İlişkilerin sağlanması	Görev
Kullanılacak malzeme	Çözülecek problemler
Kuralların düzenlenmesi	Verilecek kararlar
Grup dinamikleri	Gündem başlıkları
Ortamdaki hava	Hedefler

İyi bir kolaylaştırıcı; tarafsız olmalı, aktif dinlemeyi bilmelidir, sorular sormalı, tekrarlar yapmalıdır, fikirleri sentez edebilmeli, sürekli izlemelidir, geri bildirim almalı ve vermelidir, varılan sonuçları test etmeli, fikirleri toplamalı ve özet yapmalıdır. İyi bir kolaylaştırıcı;

- 1- **Paraphrasing** (=tekrarlama)* yani kendi sözcükleriyle diğer bir kişinin söylediklerini tanımlamalıdır. Bu, katılımcılara dinlendiklerini gösterir ve şu şekillerde olur. Örneğin: “Eğer sizi doğru anladıysam, şunu söylüyorsunuz....” “Söylemek istediğiniz mi?”
- 2- **Katılımcıların davranışlarını yorumlamalıdır**: Kişiye özgü davranışları yorumlayarak, bu şekilde katılımcılara onları nasıl algıladıkları ile ilgili geri bildirim verilir. Örneğin: “Ben bu konuyu yorumlamaya başladığımdan beri beni çok dikkatli dinliyorsunuz.”
- 3- **Duygularını belirtmelidir**: Bu şekilde katılımcılar kendi duygu ve düşüncelerini paylaşmak için cesaretlenirler. Örneğin: “Tükendiğimi hissediyorum.” “Tatildeki bir çocuk gibiyim.”

4- Algı kontrolü yapabilmelidir: Katılımcıların ne hissettiklerini anlamak onları değerlendirmede eğiticiye yardımcı olur. Örneğin: “En son anlatılan konu çok hoşunuza gitmedi galiba. Bir problem mi var?” “Sabırsız görünüyorsunuz. Bir sonraki konuya geçelim mi?”

5- Geribildirim almalı ve vermelidir: Kolaylaştırmada bir diğer önemli nokta iyi bir geri bildirim verebilmek ve aynı zamanda alabilmektir.

Geri bildirim verirken: Değerlendirici değil tanımlayıcı olunmalı, gözlenenler anlatılmalıdır. Öğrencinin kişiliği hakkında yorumlardan kaçınılmalı, genel değil özel olunmalı ve faktörleri tanımlanmalıdır. Zamanlama iyi yapılmalı ve anında geri bildirim verilmelidir.

Değiştirilebilecek noktalara odaklanarak kontrol kaybedilmemeli ve doğru anlaşıldığından emin olunmalıdır.

Geri bildirim alırken ise; Aktif dinlemeli. Konuşmacı ile göz kontağı kurularak söylenmek istenilenin anlaşıldığı belirtilmelidir. *Duygusal olmamalı.* Derin nefes alarak, rahat ve sakin bir halde alçak sesle ve yavaş konuşmalı. *Savunmacı olmamalı ve görüşler kabul edilmeli.* Geri bildirim kişisel bir saldırı değildir. Aynı fikirde olunmasa da bazı fikirlerin iyi olabileceğini düşünerek kabul etmek karşıdaki kişinin bakış açısına saygı duyulduğunu gösterir. *Gelişmek için çalışmalı.* Çözüm bulmak için tüm suç geri bildirim veren kişiye atılmamalıdır.

6- Soru Sorma: Bir kolaylaştırıcının en önemli özelliğidir ve oldukça hassas bir noktadır. Soru sorarken dikkat edilmesi gereken bazı noktalar vardır. Doğru soru, doğru zamanda sorulmalıdır: Doğru soru şekli seçilmeli, olası en doğru cevabın alınacağı şekle getirilmeli ve soru, doğru kişiye yöneltilmelidir. Verilen cevaplar alınmalı, tüm doğru cevaplar cesaretlendirilmeli ve nötraltenin bozulmamasına dikkat edilmelidir. Yanlış ve eksik cevaplar nedeni ile oluşan potansiyel utanç mümkün olduğunca azaltılmaya çalışılmalıdır.

“Nasıl bu fikre kapıldığımı anlayabiliyorum” “...Bu ilginç bir nokta. Başka fikri olan?” “Doğru yoldasın. Bununla ilgili başka düşüncelerin neler?” gibi sorular cevap almak için değil, sadece grubu doğru yöne çekme amacı ile sorulan sorulardır. Gruptan gelen soruları yanıtlamak için üç seçenek vardır:

- soru yeniden grupta hevesli ve biliyor görünen birisine veya tüm gruba sorulabilir,
- gruptan herhangi birinin cevabı bilemeyeceği düşünüldüğünde, cevabın daha sonra istenildiği belirtilerek soru tekrar tüm gruba yöneltililebilir,
- eğiticiden başka doğru cevabı verecek kimse yoksa cevap eğitici tarafından verilebilir.

Yapmak istenilen; tüm grubun düşünmesi ise, *soru tüm gruba yöneltilmeli;*

gönüllü birinden cevap almak ve herkesi sıkıntıya için sokmamak ise, *şu şekilde bir soru yöneltilmeli: “Bu konu ile ilgili deneyimi olan var mı?”;*

bir kişiyi uyararak cevap vermesini sağlamak için veya grupta belli bir konuda gelişmiş biri varsa, *soru direkt o kişiye yöneltilmelidir.*

Soru Sorma Biçimleri

Etken belirtme soruları, kim, ne, ne zaman, nerede ve ne kadar gibi kanıtlanabilir verilere ulaşmak amacı ile sorulan sorulardır.

“Grup onkoloji kliniğinde ne kadar süre eğitim aldı?”

Duygu belirtme soruları, duygu, tutum, değer, inanç ve görüş belirten sorulardır. “Bu çalışma grubuna katıldığınız için neler hissettiniz?”
Daha başka soruları, kişiden daha fazla bilgi almak için sorulan sorulardır. “Bu konuyu sen hazırlayabilir misin?”

Az/öz sorular, katılımcıların istek ve ihtiyaçlarının sınırlarının test edilmesine olanak sağlayan sorulardır. “Kontrasepsiyon konusunda en çok kullanılan yöntem nedir?”

Üçüncül sorular, dolaylı bir şekilde düşüncelerin açıklanmasını sağlayan sorulardır. “Bazı araştırmacılar bilgisayar eğitimini gereksiz buluyorlar. Siz ne düşünüyorsunuz?”

Sihirli sorular, gerçek istek ve dilekleri araştırmaya izin veren sorulardır. “Eğer zaman ve para problemi olmasaydı, ne şekilde bir elektronik tıbbi kayıt sisteminiz olsun isterdiniz?”

Kaynaklar

- 1) *Incorporation of Adult Learning Concepts Into Medical School Training and Curriculum, Eğitim Toplantısı, Edirne. 5-10 Kasım,2001*
- 2) *Wlodkowski R.J. Enhancing Adult Motivation to Learn. Revised ed. San Francisco: Jossey-Bass Publishers;1999.*
- 3) *Merriam SB, Caffarella RS. Learning in adulthood. A comprehensive Guide. 2nd ed. San Francisco: Jossey-Bass Publishers;1991.*
- 4) *Kurt İ. Yetişkin Eğitimi, Ankara:Nobel Yayın Dağıtım; Ekim 2000*